

RASMIY HUJJATLAR TILI VA HUQUQIY MADANIYAT

Fayziyeva Laylo Muzaffar qizi*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat
o'zbek tili va adabiyoti universiteti Filologiya va
tillarni o'qitish fakulteti 3 – bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada rasmiy hujjatlar tilining o'ziga xos xususiyatlari, uning huquqiy madaniyatni shakllantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Rasmiy-idoraviy uslubning aniqlik, mantiqiylik va me'yoriylik tamoyillari huquqiy munosabatlarning to'g'ri yo'lga qo'yilishida muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Hujjat tiliga rioya qilish fuqarolarning huquqiy ongini oshirishga xizmat qilishi asoslab beriladi.

Аннотация: В статье анализируются особенности языка официальных документов и его роль в формировании правовой культуры. Рассматриваются принципы официально-делового стиля, такие как точность, логичность и нормативность, как важные факторы правового регулирования общественных отношений. Подчеркивается, что соблюдение языковых норм в официальных документах способствует повышению правового сознания граждан.

Annotation: This article examines the linguistic features of official documents and their role in shaping legal culture. The principles of official and administrative style, including accuracy, clarity, and standardization, are analyzed as essential elements of effective legal communication. Proper use of language in official documents contributes to the development of legal awareness and ensures the correct implementation of legal norms in society.

Kalit so'zlar: Rasmiy hujjatlar tili, huquqiy madaniyat, rasmiy-idoraviy uslub, huquqiy ong, normativ hujjatlar, huquqiy savodxonlik, davlat tili, hujjat yuritish, yuridik til, huquqiy munosabatlar, qonunchilik, me'yoriylik

Ключевые слова: Язык официальных документов, правовая культура, официально-деловой стиль, правовое сознание, нормативные документы, правовая грамотность, государственный язык, делопроизводство, юридический язык, правовые отношения, законодательство, нормативность

Keywords: Official documents language, legal culture, official-business style, legal awareness, normative documents, legal literacy, state language, document management, legal language, legal relations, legislation, standardization

Kirish

Bugungi globallashuv va huquqiy islohotlar sharoitida rasmiy hujjatlar tilining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Davlat boshqaruvi, sud-huquq tizimi va ijtimoiy

munosabatlarda qo'llaniladigan hujjatlarning tili huquqiy madaniyat darajasini belgilovchi muhim omillardan biridir. Rasmiy hujjatlarning aniq, tushunarli va me'yorlarga mos tilda tuzilishi fuqarolarning huquq va majburiyatlarini to'g'ri anglashiga xizmat qiladi. Shu bois rasmiy hujjatlar tili va huquqiy madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb masala hisoblanadi.

Bugungi kunda davlat organlari, mahalliy boshqaruv idoralari va sud tizimida rasmiy hujjatlarning sifatli tili nafaqat huquqiy jarayonlarning samaradorligini ta'minlaydi, balki fuqarolarda huquqiy ongni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Rasmiy hujjatlarning aniq va tushunarli bo'lishi, terminologiyaning me'yorlarga mosligi hamda huquqiy nuanslarga e'tibor berilishi huquqiy madaniyatni oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, hujjatlar tili jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy muhit bilan uyg'unlashishi kerak, chunki u aholining huquqiy ma'lumotlarni qabul qilish qobiliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy global jarayonlar va huquqiy islohotlar sharoitida rasmiy hujjatlar tilining soddaligi va aniq strukturalanishi, shuningdek, huquqiy tushuntirishlar bilan boyitilishi davlat boshqaruvi samaradorligini oshiradi. Hujjatlarning tushunarli va standartlashtirilgan tili fuqarolarni noto'g'ri talqinlardan himoya qiladi, sud qarorlarini to'g'ri qabul qilishga ko'maklashadi va umumiy huquqiy madaniyatni rivojlantiradi. Shu jihatdan, rasmiy hujjatlar tili nafaqat huquqiy axborot vositasi, balki jamiyatdagi huquqiy ong va madaniyatni shakllantiruvchi muhim vosita sifatida ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Rasmiy hujjatlar tili adabiy tilning muhim funksional uslublaridan biri bo'lib, u davlat va jamiyat hayotida muhim o'rin egallaydi. Ushbu uslub qonunlar, farmonlar, qarorlar, buyruqlar, shartnomalar va boshqa huquqiy hujjatlarda qo'llaniladi. Rasmiy-idoraviy uslubning asosiy talablari aniqlik, mantiqiy izchillik, betaraflik va qisqalikdan iborat. Ushbu xususiyatlar hujjat mazmunining noto'g'ri talqin qilinishining oldini oladi.

Huquqiy madaniyat esa shaxs va jamiyatning huquqqa bo'lgan munosabati, huquqiy bilimlari, huquq normalariga amal qilish darajasi bilan belgilanadi. Rasmiy hujjatlar tili huquqiy madaniyatning tashqi ifodasi sifatida namoyon bo'ladi. Agar hujjatlar murakkab, chalkash va tushunarsiz tilda yozilsa, bu huquqiy ongning pasayishiga olib kelishi mumkin. Aksincha, sodda va aniq rasmiy til huquqiy savodxonlikni oshiradi. Rasmiy hujjatlar tilida terminologiyaning to'g'ri qo'llanilishi alohida ahamiyatga ega. Yuridik terminlar aniq ma'noga ega bo'lib, ular qonuniylik va huquqiy aniqlikni ta'minlaydi. Terminlarning noto'g'ri ishlatilishi huquqiy nizolarga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli hujjatlarni tuzishda davlat tilining me'yorlariga qat'iy rioya qilish talab etiladi. Huquqiy madaniyatni shakllantirishda davlat xizmatchilari va huquqshunoslarning mas'uliyati katta. Ular tomonidan tuziladigan

rasmiy hujjatlar jamiyat uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi. Rasmiy yozishmalar madaniyatining yuqori darajada bo‘lishi davlatga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar rivojlanishi hujjat yuritish jarayoniga yangi talablarni qo‘ymoqda. Elektron hujjatlar ham rasmiy til me‘yorlariga to‘liq mos bo‘lishi zarur. Bu huquqiy axborotdan foydalanish qulayligini oshiradi va huquqiy madaniyat rivojiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Rasmiy hujjatlar tilining huquqiy madaniyatga ta‘siri nafaqat mazmun, balki shakl jihatidan ham namoyon bo‘ladi. Hujjatlarning grammatik jihatdan to‘g‘ri tuzilishi, tinish belgilariga rioya etilishi va uslubiy yaxlitligi huquqiy axborotning to‘g‘ri yetkazilishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, davlat organlari tomonidan chiqariladigan normativ-huquqiy hujjatlarda noaniq iboralardan foydalanish huquqni qo‘llash amaliyotida turli talqinlarga sabab bo‘lishi mumkin. Huquqiy madaniyatning muhim ko‘rsatkichlaridan biri — fuqarolarning rasmiy hujjatlar bilan mustaqil ishlay olish qobiliyatidir. Agar hujjatlar sodda va tushunarli tilda bayon etilgan bo‘lsa, aholining huquqiy faolligi ortadi. Bu esa huquqbuzarliklarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ta‘lim muassasalarida rasmiy hujjatlar tili bo‘yicha bilimlarning berilishi huquqiy madaniyatni shakllantirishning samarali vositasidir. Yosh avlodni hujjatlarni to‘g‘ri tuzish va tahlil qilishga o‘rgatish kelajakda huquqiy jamiyat barpo etishga xizmat qiladi.

Rasmiy hujjatlar tilining huquqiy madaniyatga ta‘siri zamonaviy davlat boshqaruvi tizimida dolzarb masala hisoblanadi. Huquqiy madaniyat shaxs va jamiyatning huquqqa bo‘lgan munosabatini, huquqiy bilim va tajribalarini, qonun normalariga rioya qilish darajasini ifodalaydi. Shu nuqtai nazardan, rasmiy hujjatlar tili jamiyatdagi huquqiy ongning tashqi ko‘rinishi sifatida namoyon bo‘ladi. Rasmiy-idoraviy uslubning aniqlik, mantiqiy izchillik, betaraflik va qisqalik kabi asosiy talablari fuqarolarga huquqiy axborotni noto‘g‘ri tushunishdan himoya qiladi. Bundan tashqari, hujjatlarda terminologiyaning to‘g‘ri qo‘llanilishi huquqiy aniqlikni ta‘minlaydi. Yuridik atamalar aniq va tushunarli bo‘lishi kerak, chunki ularning noto‘g‘ri ishlatilishi qonuniy nizolarga va huquqiy tartibsizliklarga olib kelishi mumkin. Shu sababli davlat xizmatchilari, huquqshunoslar va hujjatlarni tuzuvchi mutaxassislar o‘z ishlarida rasmiy tilning me‘yorlariga qat‘iy amal qilishi zarur. Hujjatlarning shakli va mazmuni yuqori sifatda bo‘lsa, fuqarolar o‘z huquq va majburiyatlarini to‘g‘ri tushunadi va ularga rioya qiladi, natijada huquqiy madaniyatning rivoji yuzaga keladi. Shuningdek, elektron hujjatlar va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi rasmiy hujjatlar tili me‘yorlariga yangi talablarga moslashishni taqozo etadi. Elektron hujjatlar sodda, tushunarli va texnik jihatdan to‘g‘ri tuzilishi lozim, chunki ular huquqiy axborotning samarali yetkazilishida muhim vosita hisoblanadi. Rasmiy tilning aniq va standartlashtirilgan shaklda bo‘lishi nafaqat

davlat organlarining samarali faoliyatini ta'minlaydi, balki aholining huquqiy faolligi va qonunlarga rioya qilish darajasini oshiradi.

Huquqiy madaniyatni oshirishda ta'lim muassasalari ham katta rol o'ynaydi. Yosh avlodni rasmiy hujjatlar tilining xususiyatlari bilan tanishtirish, hujjatlarni tahlil qilish va to'g'ri tuzishga o'rgatish kelajakda huquqiy jamiyatni barpo etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, davlat organlari tomonidan chiqariladigan normativ-huquqiy hujjatlar va rasmiy yozishmalar misolida huquqiy madaniyatning amaliy ko'rinishlari namoyon bo'ladi. Oxir-oqibat, rasmiy hujjatlar tili jamiyatda huquqiy tartibni ta'minlovchi, fuqarolarning huquqiy ongini shakllantiruvchi va davlat organlari faoliyatining samaradorligini oshiruvchi muhim vosita sifatida qaraladi. U huquqiy madaniyatning tashqi ifodasi sifatida nafaqat mazmun, balki shakl jihatidan ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli rasmiy hujjatlar tilini rivojlantirish va uni jamiyatning barcha qatlamlariga yetkazish bugungi kunda dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa

Rasmiy hujjatlar tili va huquqiy madaniyat o'rtasida mustahkam uzviy bog'liqlik mavjud. Rasmiy hujjatlarning aniq, lo'nda va me'yoriy tilda tuzilishi huquqiy munosabatlarning to'g'ri shakllanishiga imkon yaratadi. Bu esa fuqarolarning huquqiy ongini yuksaltirib, jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Rasmiy-idoraviy uslubga amal qilinishi huquqiy hujjatlarning tushunarligini oshiradi va ularning ijrosini yengillashtiradi. Shuningdek, hujjatlar tiliga e'tibor berish huquqiy savodxonlikni rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi. Shu bois rasmiy hujjatlar tili madaniyatini oshirish davlat boshqaruvi va huquqiy tizimni takomillashtirishda ustuvor vazifa bo'lib qoladi. Rasmiy hujjatlar tili va huquqiy madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni yanada mustahkamlash davlat va jamiyatning barqaror rivoji uchun muhim ahamiyatga ega. Hujjatlarning aniq, lo'nda va me'yoriy tilda tuzilishi nafaqat qonuniy jarayonlarni soddalashtiradi, balki fuqarolarning huquqiy qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi. Shu bilan birga, rasmiy tilning betaraf va izchil uslubda bo'lishi huquqiy nizolarni kamaytirishga xizmat qiladi, chunki fuqarolar o'z huquq va majburiyatlarini to'g'ri tushunadi. Huquqiy madaniyatni rivojlantirish jarayonida rasmiy hujjatlar tilining o'rne shunchalik katta bo'ldiki, u davlat boshqaruvi tizimining samaradorligini, sud va huquqni qo'llash amaliyotining aniqligini ham ta'minlaydi. Shu sababli, davlat xizmatchilari va huquqshunoslar tomonidan hujjatlarning aniq, tushunarli va standartlashtirilgan tilda tuzilishi ustuvor masala sifatida qaraladi. Bundan tashqari, texnologik taraqqiyot va elektron hujjatlarning keng qo'llanilishi rasmiy til me'yorlariga rioya qilish zaruratini oshirmoqda. Hujjatlar mazmuni va shakli jihatidan mukammal bo'lishi fuqarolar uchun huquqiy axborotni samarali yetkazishga imkon yaratadi va huquqiy ongni oshiradi. Shu bois, rasmiy hujjatlar tilini takomillashtirish va huquqiy madaniyatni rivojlantirish bugungi kunda davlat va jamiyat oldidagi ustuvor vazifa sifatida qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. Yo'ldoshev B. **Rasmiy-idoraviy uslub va hujjatchilik asoslari**. – Toshkent: Fan, 2018.
3. Saidov A.X. **Huquqiy madaniyat va huquqiy ong**. – Toshkent, 2019.
4. Rahmonov N. **Davlat tili va hujjatlar tili masalalari**. – Toshkent, 2020.
5. Alexy R. *Theory of Legal Discourse*. – Oxford, 2014.

Foydalanilgan internet manbalari

1. <https://www.lex.uz>
2. <https://constitution.uz>
3. <https://www.norma.uz>
4. <https://www.unesco.org>